

สินค้าและบริการด้านวัฒนธรรม (C-pot) สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ วงดนตรีสะโนใจเยอ

ผู้ประกอบการ / สถานประกอบการ โรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา)
ที่อยู่ โรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) ตำบลเมืองคง อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ โทรศัพท์ ๐๔๕-๖๘๑๒๐๑

องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม / ความสำคัญ

ชาวเยอ เป็นชาวพื้นเมืองกลุ่มหนึ่ง ที่จัดอยู่ในกลุ่มภาษามอญ-เขมร เรียกตนเองว่า กวย มีความหมายว่า คน หากจัดกลุ่มแล้ว ชาวเยอจัดอยู่ในกลุ่มของชาวกวย มีภาษาพูดภาษาเดียวกัน ซึ่งมีเพียงบางคำเท่านั้นที่แตกต่าง

ชาวเยอ เป็นชนกลุ่มน้อยที่อพยพมาจากเมืองคง แคว้นหลวงพระบางและเมืองอัตปือ แคว้นจำปาสัก ประเทศลาว โดยการนำของพญาทตะศิลา เป็นหัวหน้านำคนเผ่าเยออพยพมาโดยทางเรือ ล่องมาตามแม่น้ำโขง และแม่น้ำมูล การตั้งหมู่บ้านส่วนใหญ่จะตั้งในเขตใกล้ลำน้ำหรือลำห้วย โดยเมื่อชาวเยอเดินทางมาถึงเขตเมืองศรีสะเกษ ได้แบ่งเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มลำน้ำเสียว ริมฝั่งแม่น้ำมูล บ้านโนนแกด บ้านขมื่น อำเภอเมืองศรีสะเกษ บ้านโพธิ์ศรี ตำบลโนนเพ็ก อำเภอพยุห์ อีกกลุ่มหนึ่งนำโดยของพญาทตะศิลาเดินทางไปยังเมืองคงโคก หรือเมืองคง ที่ราบลุ่มห้วยทา ซึ่งห้วยทาจะไหลมาบรรจบกับแม่น้ำมูลซึ่งอุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์น้ำ และเป็นเส้นทางคมนาคมในการติดต่อค้าขาย ประกอบด้วยบ้านกุง บ้านวังไฮ บ้านขาม บ้านกลาง บ้านจิก บ้านเมืองคง บ้านท่าโพธิ์ บ้านใหญ่ บ้านกลาง บ้านโนน บ้านร่องอโคก บ้านหลุมโมก บ้านดอนเรือ บ้านหนองบาก บ้านห้วย อำเภอราชไศล ในปัจจุบัน มูลเหตุของการตั้งชื่อเมืองคงอาจมาจากการที่พื้นที่เหล่านี้ มีป่ามะม่วง หรือมีการปลูกต้นไม้ผล เช่น ขนุน มะม่วง มะนาว มะพร้าว ฯลฯ เป็นจำนวนมาก จึงเรียกเมืองตนเองว่า เมืองเยาะคอง และเพี้ยนเป็นเมืองคอง-เมืองคง ในที่สุด

จุดเด่นที่น่าสนใจ คือชาวเยอแต่ละหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ มีความเหนียวแน่น ในการรักษาธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมทางภาษาของกลุ่มชนไว้เป็นอย่างดี ในหมู่บ้านชาวเยอทุกหมู่บ้าน จะพูดภาษาเยอ ชาวลาวหรือคนหมู่บ้านอื่นที่มาตั้งหลักฐานในหมู่บ้านจะเปลี่ยนจากภาษาพูดเดิมของตนมาพูดภาษาเยอและปฏิบัติตามธรรมเนียมของชาวเยอด้วย

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชาวเยอ ได้แก่ สะโน เครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์ที่ทำมาจากเขาควาย แต่เดิมใช้เป่าก่อนการเดินทาง ออกรบ หรือออกล่าสัตว์

ความเชื่อเกี่ยวกับสะโน

สะโน เป็นภาษาเขมร แปลว่า“เขาสัตว์” ถ้าเป็นเขาควายก็จะเรียกว่า“สะโนกะใบ” สะโนเป็นเครื่องเป่าของชาวเยอทำจากเขาสัตว์ โดยทำจากเขาควาย เรียกเป็นภาษาเยอว่า ซัง หรือ ซังโน การที่ชาวเยอนิยมนำเขาควายมาทำสะโนเนื่องจากเขาควายมีรูเล็กตั้งแต่โคนเขาจนถึงปลายเขาทำให้เจาะรูจากปลายเขาได้ง่าย ส่วนเขาวัวนั้นรูจากโคนเขาถึงปลายเขาไม่เล็กพอจึงไม่นิยม ลิ้นของสะโนทำมาจากไม้ไผ่ไข้อย่างไม่ติดเข้ากับตัวเขา ระหว่างปากลำโพงกับปลายเขา

การเป่าสะโนถือได้ว่าเป็นการสร้างเสียงเพื่อสนองต่อความต้องการของมนุษย์ โดยเสียงที่สร้างขึ้นไม่ได้มีความหมายตามหลักการของทฤษฎีทางดนตรีแต่อย่างใด (ไม่มีระบบโน้ตที่แน่นอน) เสียงการเป่าสะโนเป็น /ความเชื่อ...

เสียงที่มีความดังกินตัว (เสียงดังขนาดเล็ก) มนุษย์เมื่อได้พบเจอสิ่งใดที่ดูแล้วหน้าเกรงขาม ย่อมยกย่องให้สิ่งนั้นเป็นสัญลักษณ์แทนความรู้สึกว่าดี ปลอดภัย อุดมสมบูรณ์ แต่สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีปรากฏการณ์ที่สำคัญ ยืนยันว่ามันจะนำมาซึ่งความสงบ ความยินดีของตนจริง เรียกว่า ภูมิปัญญา เสียงสะโนจึงเป็นเสียงที่ศักดิ์สิทธิ์ ฟังแล้วดูหน้าเกรงขาม เป็นเครื่องดนตรีชิ้นเล็ก ๆ แต่เสียงนั้นใหญ่เกินตัวมาก

เสียงของสะโนยังเป็นเสียงที่ศักดิ์สิทธิ์ปราบผีได้ หากที่ใดมีคำล่ำลือเกี่ยวกับความชั่วร้ายหรือความเฮี้ยนของผีสาว นางไม้ ถ้าได้เป่าสะโนบริเวณนั้นจะทำให้ผี เจือก นาค ภูตผีปีศาจ ยอมสยบไม่กล้าอาละวาดหลอกใคร ไม่มาทำร้ายคนอื่นอีก พร้อมกันนี้จะทำให้ผีเจ้าป่าเจ้าเขาช่วยดูแลคุ้มครองรักษาชาวบ้านให้อยู่ดีกินดี มีความปลอดภัย ในสมัยก่อนเมื่อชาวเขมรมีการเดินทางไกลต้องผ่านป่าเขา ถ้าหากเดินทางไปไม่ถึงที่หมายจำเป็นต้องนอนค้างแรมกลางป่าเขาต้องเอาสะโนติดตัวไปด้วย ถ้ายามค่ำคืนจะเอาสะโนออกมาเป่าเพื่อเป็นการบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางผีป่าผีเขาให้ช่วยดูแลรักษา ถ้าเป่าสะโนแล้วสัตว์ป่าก็จะไม่มาทำร้าย

ในสังคมวัฒนธรรมที่มีความใกล้เคียงกัน เช่น ส่วยและเขมรจะใช้สะโน เป็นเครื่องเป่าให้สัญญาณเวลาออกไปคล้องช้าง โดยเสียงสะโนที่เป่าแต่ละครั้งหรือแต่ละเสียง จะมีความหมายเป็นที่รู้จักกันในหมู่คณะ ลักษณะดังกล่าวจึงเหมือนเครื่องดนตรีอย่างหนึ่งของชนเผ่า กะตู่ ในเขตพื้นที่แขวงสาละวัน ประเทศลาว เรียก ตะโล เป็นเครื่องดนตรีที่ทำจากไม้ไผ่ แต่ตัดตรงกลางกระบอกไม้ไผ่เพื่อทำลิ้นเวลาเป่าจะดูดเข้าหรือเป่าออกก็ได้ ใช้เวลาออกจับข้างเพื่อบอกสัญญาณให้เพื่อนรู้ว่ากำลังเกิดอะไรขึ้น โดยการเป่าแต่ละครั้งแต่ละแบบจะมีความหมายแตกต่างกันไป เช่น เป่าหนึ่งครั้ง กำลังเดินทาง เป่าสองครั้งเรียกมากินข้าว เป่าติดต่อกันหลายๆ ครั้ง ไม่หยุดหมายถึงกำลังได้รับบาดเจ็บ เป็นต้น

การใช้สะโนของชาวส่วย เขมร และการใช้ตะโลของชาวตะกู อาจกล่าวได้ว่าเป็น รหัสลับ คนที่จะรู้รหัสลับนี้ก็ต้องเป็นพวกเดียวกันเท่านั้น แต่ในสังคมวัฒนธรรมเยอไม่มีความเกี่ยวข้องกับข้างโดยตรงเหมือนชาวเขมร การใช้สะโนของชาวเยอจึงเป็นเครื่องเป่า ที่เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องของการกำเนิด สังข์ การเป่าสะโนจึงเป็นการเป่าเพื่อบูชาสังข์ ที่มีความศักดิ์สิทธิ์แบบสังข์ และใช้ลิ้นแบบเดียวกับสังข์ ชาวเยอยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องเป่านี้ว่า ในโลกนี้มีเครื่องเป่าอยู่ ๓ แบบ ตามความเชื่อของชาวเยอ คือ หอยสังข์ มีพระนารายณ์เป็นผู้สร้างถือว่าเป็นเครื่องเป่าที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด รองลงมาคือสังข์ใน (สะโน) เป็นเครื่องเป่าของกลุ่มชนเผ่าเยอ มีความศักดิ์สิทธิ์รองลงมาจากหอยสังข์ เนื่องจากเป็นเครื่องเป่าที่ทำจากเขาควายแต่ใช้ลิ้นสังข์ สุดท้ายคือ แตรสังข์ (แตรเขาสัตว์) เป็นเครื่องเป่าที่ทำจากเขาควายเหมือนกันแต่ไม่ได้ใช้ลิ้นสังข์ คือ เป่าจากปลายเขามักจะใช้เป็นสัญญาณในการสื่อสารการเดินทางเรือสินค้าที่มีน้ำไหลเชี่ยวและสายน้ำมีความคดโค้งจะมีการเป่าแตรสังข์ เพื่อไม่ให้เรือชนกัน ชาวเยอมีนิทานพื้นบ้านเกี่ยวกับการกำเนิดสังข์ และการกำเนิดสะโน คือเรื่อง พระเจ้าสร้างโลกกับความเป็นมาของสังข์ และสะโน

ชาวเยอโบราณมีคำสอนเกี่ยวกับการเป่าสะโนและมีฤดูกาลสำหรับการเป่าสะโนไว้ว่า ถ้าจะเป่าสะโนต้องเป่าตั้งแต่เดือน ๘ ค้อย (เดือนกรกฎาคมจะเข้าสิงหาคม) จนถึงเดือนอ้ายค้อย (เดือนธันวาคมจะเข้าเดือนมกราคม) ถ้านอกจากระยะเวลาดังกล่าวห้ามเป่าสะโน เพราะมันจะทำให้ “ฝนตก ฟ้าผ่ากลางวัน” หรือเกิดสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ขึ้นในหมู่บ้าน แต่ถ้าเป่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวซึ่งเป็นช่วงฤดูฝนจะเป็นการเป่าเพื่อบูชาหอยและยังเป็นการป้องกันไม่ให้ฟ้าผ่าด้วย ความเชื่อดังกล่าวมักจะพบเห็นในสังคมวัฒนธรรมอีสานทั่ว ๆ ไป เพราะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หากนำมาทำเล่นเพื่อความสนุกสนานโดยไม่รู้จักรากเหง้าความเป็นมาสิ่งไม่ดี จึงมีกฎข้อห้ามต่างๆ ไว้ ฉะนั้นการเป่าสะโนจึงต้องเป่าเฉพาะโอกาสที่สำคัญหรือในยามที่จำเป็นเท่านั้น จึงแสดงให้เห็นว่าสะโนคือเครื่องเป่าที่

/การเป่า...

ศักดิ์สิทธิ์ไม่ใช่ของเล่นที่จะนำมาเป่าเพื่อความบันเทิงหรือเพื่อความสนุกสนาน การเป่าในช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือนแปดถึงเดือนอ้ายนั้นมีการให้เหตุผลตามความเชื่อว่าเป็นการเป่าเพื่อบูชาหอย (สังข์) เนื่องจากเป็นช่วงระยะเวลาที่หอยกำลังผสมพันธุ์ถ้าเป่าในช่วงนี้จะทำให้หอยมีการเจริญพันธุ์และขยายพันธุ์ดี และอีกอย่างการเป่าสะโนจะทำให้ฝนตกหากเป่าในช่วงนี้จะเป็นผลดีต่อพืชพันธุ์น้ำทำอุดมสมบูรณ์ แต่ถ้าเป่านอกฤดูกาลจะทำให้เกิดความเสียหายแก่ผลผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะข้าวที่จะเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนอ้ายถึงเดือนสาม และช่วงนี้เป็นช่วงที่หอยจำศีลด้วยจึงห้ามเป่าสะโน

ตามหลักความเชื่อของชาวเยอที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอราชีไศล สะโน เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรม หรือกิจกรรมที่สำคัญเท่านั้น เช่น พิธีกรรมบวงสรวงพญากตะศิลา การแข่งเรือยาว และเป็นการเป่าเพื่อบูชาสังข์ ไม่นิยมนำมาเป่าเล่นเพื่อผ่อนคลายหรือบันเทิงใด ๆ ตามที่ครูเฒ่าเฒ่าเยอได้เล่าติดต่อกันมาว่า สะโนเป็นของศักดิ์สิทธิ์ และมีความสำคัญมาก ที่เป็นเครื่องเป่าอันศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาฮินดู แม้กระทั่งในสังคมไทยก็นับถือว่า สังข์ เป็นของศักดิ์สิทธิ์ เช่น ในพระราชพิธีที่สำคัญจะมีการเป่าสังข์ก่อน เพื่อเป็นการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเหล่าทวยเทวดาทั้งหลาย ถ้าเป็นงานมงคลระดับชาวบ้านประชาชนทั่วไปก็มีการนำสังข์มาประกอบพิธี เช่น การตั้งศาลพระภูมิ การรดน้ำสังข์คู่แต่งงาน เป็นต้น เมื่อชาวเยอมีความเชื่อว่าสะโนกับสังข์มีความเกี่ยวข้องกัน จึงมีการเป่าสะโนเพื่อเป็นการบูชาสังข์ (ในภาษาเยอเรียก ซัง “ปรังซัง” แปลว่า “เป่าสังข์”)

นอกจากนี้แล้วยังมีการนำสะโนมาเป่าเพื่อบูชาพระแม่ธรณีและพระแม่คงคาในประเพณีการแข่งขันเรือ (สว่างเรือ) หรือเมื่อมีการเดินทางไกลก็จะมีเป่าสะโนก่อนออกเดินทางเพื่อให้เกิดโชคเดินทางปลอดภัยและได้รับความสำเร็จในการประกอบกิจการต่าง ๆ โดยเฉพาะถ้าเดินทางกลางป่าก็จะนำสะโนติดตัวไปด้วย เพราะชาวเยอเชื่อว่าสัตว์ป่าทั้งหลายถ้าได้ยินเสียงสะโนแล้วจะไม่เข้ามาทำร้าย และถ้าเป่าสะโนจะเป็นการบอกกล่าวให้ทวยเทวดารักษาทั้งหลายมาปกป้องดูแลไม่ให้เกิดอันตรายใด

ในสมัยโบราณมีเรื่องจากผู้เฒ่าเฒ่าเยอว่า บรรพบุรุษของคนเยอถ้าจำเป็นต้องออกรบทำศึกสงครามกับเมืองไหนจะต้องมีการเป่าสะโนก่อนเพื่อเป็นการเอาฤกษ์เอาชัย โดยเชื่อว่าเสียงของสะโนจะทำให้ได้รับชัยชนะกลับมาหรือถ้าหากแพ้ก็น่าจะสามารถหนีเอาตัวรอดกลับมาได้

ปัจจุบันมีรูปปั้นพญากตะศิลาที่บึงคอก บ้านหลุมโมก ตำบลเมืองคง อำเภอราชีไศล จังหวัดศรีสะเกษ เป็นที่เคารพของชาวเยอ ด้วยจิตใจที่ระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษ ชาวเยอในอำเภอราชีไศล ที่อุตสาหะ อดทน อพยพมาโดยทางเรือ จากแคว้นหลวงพระบางและเมืองอัตปือ แคว้นจำปาสัก ประเทศลาว ล่องมาตามแม่น้ำโขง และแม่น้ำมูลจนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตจังหวัดศรีสะเกษในปัจจุบัน จึงได้จัดงานรำลึกถึงพญากตะศิลา ผู้นำชนเฒ่าเยอและมีการบวงสรวงในวันเพ็ญเดือนสามทุกปี

๗. สร้างรายได้ให้กับตนเอง/ชุมชนอย่างไรบ้าง

การก่อตั้งวงดนตรีสะโนใจเยอขึ้นมาขึ้นนั้น นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไปแล้ว ก็ยังสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้อีกด้วย นายวิฑิต กตะศิลา ผู้ริเริ่มก่อตั้งวงสะโนใจเยอ กล่าวว่า “การก่อตั้งวงสะโนใจเยอ มีจุดประสงค์เพื่อต้องการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงแบบชาวเยอให้คงอยู่คู่ลูกคู่หลานสืบไป นับว่าเป็นการละเล่นที่แสดงถึงความสมัครสมานสามัคคีของชุมชน แต่ในระยะหลังมาได้มีการเชิญให้ไปแสดงยังส่วนราชการ หรือหน่วยงานต่างๆ ทำให้เด็ก และชาวบ้านที่แสดงอยู่ในวงมีรายได้พิเศษ นอกจากการประกอบอาชีพหลักมากยิ่งขึ้น

๘. รูปภาพสินค้าและบริการทางวัฒนธรรม จำนวน ๔ ภาพ / ๑ รายการ

